

ЦІЛЬОВІ НАСТАНОВИ СТАБІЛІЗАЦІЇ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ У РЕГІОНІ

Концепція сталого розвитку як нова парадигма розвитку виходить із того, що подальший розвиток суспільства, неможливий без врахування інтересів і потреб прийдешніх поколінь, без збереження існуючого природного капіталу для наших нащадків. Поставивши за мету необхідність гармонізації економічної, соціальної і екологічної складових розвитку, в концепції сталого розвитку значна увага приділяється перебігу демографічних процесів. При цьому демографія як кількість населення планети або певного регіону багато в чому розглядається як чинник, що лімітує межі розвитку людства, спричиняючи певний тиск на навколишнє середовище. У той самий час характеристики перебігу демографічних процесів є важливим індикатором досягнутого рівня розвитку суспільства. Основні тенденції відтворення населення певного регіону або держави в цілому є лакмусовим папірцем перебігу соціально-економічних процесів, а також стану навколишнього природного середовища, впливаючи на характеристики здоров'я населення, репродуктивної здатності, життєздатності потомства й тривалості життя взагалі. Тому покращення характеристик режиму відтворення населення є одним з центральних моментів, цілей стратегії сталого розвитку регіону.

Слід зауважити, що проблемам демографічного розвитку, аналізу режиму відтворення населення присвячена низка ґрунтовних і цікавих публікацій, у яких дана проблема досліджується як на матеріалах України, так й інших країн СНД [1—6]. Негативні тенденції демографічного розвитку (депопуляція, постаріння населення, падіння народжуваності і високий рівень смертності) на сьогодні властиві для практично всіх держав, які входили до складу колишнього СРСР. У роботі [7] автор досліджуючи питання щодо причин, які мають вплив на смертність і тривалість життя населення в Росії, Україні, Білорусі, Латвії, Литві, Естонії як один з висновків наводить твердження про значну схожість структур зміни тривалості життя в Україні, Росії і Білорусі. Разом з тим, оцінка демографічної ситуації є важливим компонентом при визначенні рівня розвитку, який досягнуто певним регіоном або державою в цілому [8; 9], без якого не можливе вирішення задачі прогнозування подальшого перебігу соціальних процесів, роз-

робка стратегії сталого розвитку територій. При цьому основна увага дослідників щодо демографічного розвитку зосереджується на параметрах, які характеризують механізм відтворення населення — народжуваність, смертність, міграція, природний і загальний приріст населення, а також факторів, які найістотнішим чином впливають на їх формування.

Мета цієї статті — сформулювати основні цільові настанови стабілізації демографічних процесів у Донецькій області в контексті переходу до сталого розвитку.

Головною (генеральною) метою розвитку регіону є досягнення сталого розвитку. Докладно дане твердження розглянуто і обґрунтовано в роботі [10]. Узагальнюючою метою соціального блоку цілей (Ц.01) є досягнення стану сталого відтворення населення регіону. Досягнення цієї мети вбачається можливим здійснити через реалізацію цілей: стабілізацію демографічних процесів в регіоні (Ц.01.01), здійснення політики соціального розвитку і соціальної справедливості (Ц.01.02), впровадження сталих моделей невиробничого природокористування (Ц.01.03), які можуть бути деталізованими на наступному рівні ієрархії цілей сталого розвитку регіону.

На рис. 1 зображено схему декомпозиції цілі Ц.01.01 «Стабілізація демографічних процесів», при її розробці за основу було взято рівняння демографічного балансу, яке пов'язує показники смертності, народжуваності й сальдо міграційних процесів. У зв'язку з цим для стабілізації демографічних процесів — досягнення стану простого відтворення населення регіону — потрібно стимулювання зростання показників народжуваності населення, зниження показників смертності населення регіону та стимулювання міграційного притоку населення на територію області.

Процес так званого другого демографічного переходу, який практично закінчений в країнах Західної Європи та активно розгортається в пострадянських країнах — Росії, Білорусі, Україні й країнах Балтії, накладає об'єктивні обмеження на параметри очікуваних змін в характеристиках демографічних показників. Так, не варто очікувати різкого підйому народжуваності до рівня більшого, ніж необхідного для просто-

Ц.01.01 Стабілізація демографічних процесів	Ц.01.01.01	
	Зростання показників народжуваності населення регіону	
	Ц.01.01.02	Ц.01.01.02.01
		Зниження показників смертності чоловіків працездатного віку
		Ц.01.01.02.03
	Зниження показників смертності населення регіону	Оздоровлення способу життя, впровадження стандартів здорового способу життя
		Ц.01.01.02.04
	Оздоровлення середовища існування населення	
	Ц.01.01.03	
	Стимулювання міграційного притоку населення	
Ц.01.01.04		
Запобігання міграційному відтоку населення		

Рис. 1. Декомпозиція цілі Ц.01.01 «Стабілізація демографічних процесів» дерева цілей стратегії сталого розвитку регіону

го кількісного заміщення поколінь батьків їх дітьми, який складає 2,14 — 2,15 народжень на одну жінку віком 15 — 49 років. Саме стимулювання повернення до моделі сім'ї з двома дітьми щодо репродуктивних планів населення області є тим інструментом демографічної політики, який разом з іншими, повинен скласти основу заходів по стабілізації демографічної ситуації в регіоні.

На зростання показників смертності населення, яке спостерігається в останні роки, істотним чином вплинули соціальні фактори, а саме падіння загального рівня життя населення, зростання диференціації населення, широке розповсюдження бідності. На тлі несприятливої екологічної ситуації в регіоні це призвело до зростання захворюваності населення й відповідно показників смертності. При цьому зросла захворюваність і смертність перш за все на так звані «соціальні» хвороби, а також внаслідок зубожіння для істотної частини населення стали не доступними висококваліфікована медична допомога та користування ефективними, але досить високими за ціною медичними препаратами та послугами.

Ціллю, на якій наголошується окремо, є зниження смертності чоловіків працездатного віку. У Донецькій області різниця між очікуваною тривалістю

життя при народженні чоловіків і жінок складає 12,5 років на користь жінок. На високий рівень чоловічої смертності в регіоні впливає розповсюдженість виробничого травматизму, значно менше, ніж серед жінок дотримання здорового способу життя (зловживання алкоголем, наркотичними речовинами, тютюном), розповсюдженість самогубств і самопошкоджень тощо.

Щодо цілей міграційного характеру для стабілізації демографічної ситуації в регіоні є важливим стримування міграційного відтоку населення. Це стосується як трудової міграції населення (особливе занепокоєння викликає трудова міграція жінок, яка досить часто обертається сексуальною експлуатацією), так і виїзду з регіону на постійне місце проживання.

У сучасних умовах, коли процеси скорочення населення посилюють свій негативний прояв не тільки в Україні, а і в Росії, Білорусі, країнах Європейського Союзу можна прогнозувати посилення конкуренції щодо залучення населення на свою територію. Міжетнічні конфлікти у Франції яскраво висвітлили негативні сторони міграційної політики цієї країни, коли на протязі десятиліть у країну залучалися мігранти з країн колишніх колоній, які релігійно і ментально є далекими, а іноді й ворожими до країни-реципієнта. Як спробу врахувати цей негативний досвід можна роз-

глядати прийняття Російською Федерацією програми повернення співвітчизників — російськомовних і вихованих у традиціях російської культури громадян республік колишнього Радянського Союзу. Ураховуючи прикордонне розташування Донецької області, російськомовність і ментальну схильність до Росії певної частини населення області, наявність в регіоні серйозних екологічних проблем, депресивних територій дана обставина повинна бути врахована при формуванні системи заходів щодо стабілізації чисельності населення області.

У зв'язку з цим важко переоцінити важливість досягнення другої складової соціального блоку цілей сталого розвитку регіону «Соціальний розвиток і соціальна справедливість» оскільки формування соціального середовища, яке має бути конкурентоспроможним щодо мети закріплення населення на даній території і створення комфортних умов проживання населення.

Таким чином, у цій роботі сформульовані цільові настанови стабілізації демографічних процесів стратегії сталого розвитку регіону. Подальші наукові розвідки в цьому напрямку повинні виходити з необхідності конкретизації вищенаведених цільових настанов до рівня відповідних завдань і заходів, збалансованих по строках і виконавцям.

Література

1. **Шахотько Л.П.** Демографическая безопасность: сущность, задачи, система показателей и механизм реализации // Вопр. статистики. — 2001. — № 7.

— С. 16—21. 2. **Шахотько Д.В.** Смертность как один из вызов демографической безопасности Республики Беларусь // Вопр. статистики. — 2006. — № 8. — С. 19—25. 3. **Шахотько Д.В.** Снижение рождаемости как главный вызов демографической безопасности Республики Беларусь // Вопр. статистики. — 2007. — № 10. — С. 7—16. 4. **Позняк О.** Міграційні процеси в контексті демографічного розвитку України: сучасний стан та перспективні тенденції // Економічний Часопис-XXI. — 2002. — №4. — С. 65—72. 5. **Хомра А.У.** Демографическая безопасность и демографическое развитие (на материалах Украины и других постсоветских стран) // Рос. демограф. журн. — 2003. — № 1. / <http://www.niisp.gov.ua/publication.php?razdel=economy&doc=demograp> 6. **Октябрьский П.Я.** Россия сегодня: проблемы демографии // Вопр. статистики. — 2007. — № 4. — С. 44—47. 7. **Андреев Е.М.** Возможные причины колебаний продолжительности жизни в России в 90-е годы // Вопр. статистики. — 2002. — № 11. — С. 3—15. 8. **Цицин П.Г.** Проблемы устойчивого социально-экономического развития муниципальных образований и пути их решения. — М.: «Издательский дом “НОВЫЙ ВЕК”», 2002. — 364 с. 9. **Методика** вимірювання людського розвитку регіонів України / Державний комітет статистики України, Рада по вивченню продуктивних сил України НАН України. — К., 2001. — 32 с. 10. **Калашнікова Т. М.** Стратегічне планування сталого розвитку регіону: визначення змісту основних категорій // Менеджер. — 2005. — № 3. — С. 92—96.